

О.В.Булатова, І.Ю.Чентуков

РОЗВИТОК ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКОЇ МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ: КОНТИНЕНТАЛЬНИЙ ТА ТРАНСКОНТИНЕНТАЛЬНИЙ НАПРЯМИ

У статті розглянуто розвиток регіональної економічної інтеграції в сучасних умовах. Обґрунтовано, що структура сучасного світового господарства визначається певними просторовими сегментами (регіонами), які виступають у якості підсистем світового господарства. Найбільш важливими є регіони тріади, що формує основу для розвитку основних моделей регіональної інтеграції.

Досліджено особливості інтеграційних процесів між країнами NAFTA в сучасному світовому господарстві. Запропоновано концептуальні напрями розвитку та поглиблення інтеграційних процесів. Досліджено напрями формування континентальних та трансконтинентальних моделей інтеграції. Проаналізовано новий напрям розвитку інтеграційних процесів у сучасному світовому господарстві – трансконтинентальна інтеграція, досліджено потенціал її розвитку на прикладі північноамериканської моделі регіональної інтеграції.

Ключові слова: *регіональна інтеграція, регіоналізація, регіональні торговельні угоди, Північноамериканська зона вільної торгівлі*

Сучасною ознакою світогосподарського розвитку є поширення та поглиблення процесів регіональної інтеграції, про що свідчить поява значної кількості різноманітних інтеграційних утворень, що виступають важливою компонентою глобальної інтеграції. З іншого боку, сам процес регіоналізації набув глобальних ознак, як доводить регіональна спрямованість та збільшення обсягів внутрішньорегіональних потоків товарів, послуг, факторів виробництва. Як наслідок, у світовій економіці відбувається формування цілісних регіонів, що виступають особливими акторами в системі міжнародних відносин.

У результаті діалектики регіонального розвитку у контексті світогосподарських трансформаційних процесів відбувається формування регіону як підсистеми світового господарства – простору, що утворює сукупність країн певного регіону/континенту світу з високим ступенем інтенсивності економічних зв'язків, в тому числі у форматі інтеграційного об'єднання з відповідною ідентичністю та інституціональною визначеністю [1, с.81]. У сучасній структурі світового господарства сформовано певні просторові сегменти – регіони-тріади – які виступають як підсистеми світового господарства і критеріями виділення яких визнано схильність до внутрішньорегіональної взаємодії, її комплексність, масштаби та тривалість економічних стосунків: європейський, північноамериканський та азійсько-тихоокеанський. У рамках цих регіонів-тріади розвиваються найбільш потужні інтеграційні об'єднання.

Наукові розробки північноамериканської моделі регіональної інтеграції охоплюють значне коло наукових інтересів: асиметричність країн-інтегрантів (С. Бланк, Дж. Хаар), пошуки розвитку до формальної інтеграції (Е. Моравчик), неореалізму (К. Уолтц, Х. Монгентхау), теорії режимів (М. Леві, О. Янг, С. Краснер, Р. Кеохейн), міжнародної політики символів (ідей, ідеологій, поглядів) тощо. Сучасні концепції та теорії, у рамках яких розглядалися особливості північноамериканської моделі, мають більш практичну спрямованість, а прогрес на шляху до інтеграції на північноамериканському регіоні йшов через визначення точних і зрозумілих цілей, ніж через проголошення загальних принципів. Розширення напрямів інтеграційного розвитку країн та регіонів світу вимагають відповідних наукових досліджень континентального та трансконтинентального напрямів розвитку північноамериканської моделі.

У розвитку північноамериканської моделі регіональної інтеграції домінують мікроекономічні детермінанти (об'єктивні фактори), що стимулювали інтеграційні процеси на американському континенті. Фактично, розвиток інтеграційної взаємодії між країнами регіону став відповіддю на потреби ринкових структур, в першу чергу транснаціонального бізнесу компаній. Таким чином, інтеграційні процеси розвивались під впливом прагнення до співпраці на мікрорівні до співпраці на макрорівні і тривалий час не була пов'язана з державним і міждержавним регулюванням.

Порівняно з Європейським Союзом, як інтеграційне об'єднання, Північноамериканська зона вільної торгівлі (NAFTA) не має відповідної системи наднаціональних органів регулювання, хоча інституційний механізм, що забезпечує функціонування зони вільної торгівлі в рамках об'єднання таки створено (комісія з вільної торгівлі, міжурядові консультації тощо). Основним інституційним органом, що забезпечує нагляд за виконанням угоди, розвиваючи діалог між країнами, є комісія (Free Trade Commission), що складається з відповідних представників урядових виконавчих установ з міжнародної торгівлі.

Фактичний механізм створення та розвитку Північноамериканської зони вільної торгівлі, що охоплює окрім торгівлі товарами та послугами, обмін інвестиціями та робочою силою, захисту прав інтелектуальної власності, спільне вирішення екологічних проблем, розвиток спільної інфраструктури та інше, по суті характеризує створення вперше в світовому господарстві прецедент дії зони вільної торгівлі у новому розширеному форматі, «зона вільної торгівлі плюс», яка дозволяє перейти до більш глибоких форм інтеграції, без створення складної системи наднаціональних інститутів.

Укладення Угоди про вільну торгівлю сприяло утворенню одного з найбільших і багатих ринків не лише в Північній Америці, але і в світі. Специфічність цього ринку характеризується перш за все тим, що це об'єднання лише трьох, але великих як за територією, населенням, так і за економічним потенціалом країн. При цьому, економічна інтеграція між такими асиметричними партнерами в північноамериканському регіоні не мала прецеденту в світовому господарстві раніше. Основою ринку є економіка світового лідера з конкурентоспроможності США. Велика частка зовнішньоторговельного обігу Канади і Мексики припадає саме на торгівлю з США. З економікою США пов'язані також й основні інвестиційні потоки NAFTA. Незважаючи на кризові потрясіння, американська економіка і досить залишається найпотужнішою у світі, а геополітичний вплив США не зменшується.

Таблиця 1

Торгівля товарами США з країнами партнерами NAFTA, млрд.дол

рік	Канада			Мексика			NAFTA		
	експорт	імпорт	торговельний баланс	експорт	імпорт	торговельний баланс	експорт	імпорт	торговельний баланс
торгівля товарами									
1993	100,2	110,9	-10,7	41,6	39,9	1,7	141,8	150,8	-9,0
2013	300,2	332,1	-31,9	226,2	280,5	-54,3	526,4	612,5	-86,1
торгівля послугами									
1993	17,0	9,1	7,9	10,4	7,4	3,0	27,4	16,5	10,9
2012	61,2	29,8	31,4	27,4	15,1	12,3	88,6	44,9	43,7

Джерело: U.S. International Trade Commission's Interactive Tariff and Trade Data
<http://dataweb.usitc.gov>

За двадцять років розвитку за ініціативи США Північноамериканської зони вільної торгівлі (NAFTA) сформовано потужне регіональне інтеграційне об'єднання, ринок якого становить понад 19 трлн.дол. і налічує близько 470 млн. споживачів. За оцінками Торговельної палати США близько шість мільйонів робочих місць у країні залежатиме від торгівлі із Мексикою, ще вісім мільйонів – від торгівлі із Канадою. NAFTA стала першим

у світі об'єднанням, що поєднала розвинуті країни із країною, що розвивається. Торгівля товарами між країнами об'єднання зросла майже в чотири рази (до 1,1 трлн.дол.в 2013 році), у тричі зросли потоки транскордонного інвестування, торгівля послугами між країнами партнерами також збільшилась в три рази.

Окрім лібералізації торговельних відносин, що ґрунтуються на знятті бар'єрів торгівлі, Угода про створення NAFTA, яку було введено у дію з 1994 року, включала так положення, які вперше було відображено в угодах, які спрямовані на формування зони вільної торгівлі, а саме: захист прав інтелектуальної власності; транспортні послуги та інвестиції; торговельні режими; управління сільськогосподарськими поставками; звільнення сфер культури тощо [6, с.3].

Для Сполучених Штатів створення NAFTA сприяло не тільки зняттю напруженості у двосторонніх відносинах із Мексикою, а й розширенню експорту у північноамериканському напрямку з країнами Латинської Америки, Карибського басейну. Інтеграційні ініціативи США у цьому напрямку були задекларовані ще у 1989 році, коли було представлено план американської ініціативи (Enterprise for the Americas Initiative, EAI) щодо розвитку зони вільної торгівлі у західній кулі до 2000 року, яка б передбачала лібералізацію торговельної та інвестиційної діяльності та закріплення ролі США на континенті. У зв'язку із укладанням Угоди про створення NAFTA проект було відкладено, хоча й залишається актуальний про що свідчать аналітичні матеріали Національної розвідки США щодо аналізу глобальних трендів на період до 2025 року[4, с.15], у яких визначено, що без формування постійної основи для присутності США на ринках країн Латинської Америки, забезпечити їх політичний вплив буде неможливо. У свою чергу, макроекономічну стабільність на континенті можливо забезпечити через відкриття доступу на ринки США виробників з латиноамериканських країн, які реалізуватимуть активну експортоорієнтовні стратегії розвитку.

Країни NAFTA розвивають інтеграційні зв'язки з країнами не тільки американського континенту, а й іншими країнами світу, що належать до інших континентів, що є свідчить про розвиток процесів регіональної інтеграції континентального та трансконтинентального характеру [7]. З 14 діючих регіональних торговельних угод, які сьогодні укладено на за ініціативи США, безпосередньо у регіоні укладено 6 угод (з Домініканською Республікою, Чилі, Колумбією, Панамою, Перу та Канадою та Мексикою у рамках NAFTA). Відповідно, усі інші угоди (з Республікою Кореєю, Австралією, Бахрейн, Ізраїлем, Йорданією, Марокко, Оманом, Сінгапуром) мають транскордонний характер. Канадою укладено 11 регіональних торговельних угод, серед яких 4 транскордонного характеру (з Ізраїлем, Йорданією, Республікою Корея та ЕФТА). Крім того, серед 6 регіональних торговельних угод, які вже анонсовано, половина також має транскордонний характер, оскільки вони укладені між Канадою та Сінгапуром, Україною та Європейським Союзом. Активну участь у розвитку інтеграційних ініціатив бере також й Мексика, якою укладено та вже анонсовано 14 угод континентального та трансконтинентального характеру.

Розвиток участі США у процесах континентальної та трансконтинентальної інтеграції передбачає два напрями:

по-перше, поглиблення інтеграційного співробітництва в рамках, безпосередньо, NAFTA,

по-друге, розширення інтеграційної взаємодії з іншими країнами світу, у тому числі й трансконтинентального характеру.

Окрім традиційних регіональних інтеграційних угод щодо створення зон вільної торгівлі США активно використовують й інші механізми співпраці через укладання та розвиток торговельних та інвестиційних рамкових угод (Trade and Investment Framework Agreements, TIFAs), двосторонніх інвестиційних угод (bilateral investment treaty, BIT) тощо.

Принципово новим напрямом поширення трансконтинентальної інтеграції, який активно підтримують США, є розвиток Транстихоокеанського стратегічного економічного партнерства, розвивається на багатосторонній основі із залученням країн азієсько-тихоокеанського регіону.

Започаткували розвиток Транстихоокеанського стратегічного економічного партнерства Бруней, Нова Зеландія, Сінгапур, Чилі, до яких пізніше залучились США, Австралія, Перу, В'єтнам, Малайзія. Є вірогідність залучення до цього формату співпраці приєднаються також Канада, Південна Корея, Таїланд. Кінцевою метою розвитку Транстихоокеанського стратегічного економічного партнерства є формування до 2020 року зони вільної торгівлі, що охоплювала б усі країни азієсько-тихоокеанського регіону. Сукупний ВВП таких країн становитиме 40 % від ВВП усього світу, при цьому із залученням до партнерства Японії, на частку США та Японії припадатиме 90 % ВВП країн партнерства [2, с.28-29].

Важливого значення у поглибленні інтеграційних процесів у майбутньому (за умови успішного розвитку переговорного процесу) може стати розвиток Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства між США та Європейським Союзом. Від практичної реалізації цього партнерства залежатиме не тільки торговельно-економічні відносини між найбільшими світовими лідерами, а й прогрес у розвитку багатостороннього механізму регулювання, яке відбувається під егідою Світової організації торгівлі, оскільки саме США та ЄС виступають основним джерелом торговельних преференцій для менш розвинутих країн. Основна мета розвитку Трансатлантичного торговельного та інвестиційного партнерства – зняти торговельні бар'єри, як існують між двома найпотужнішими гравцями світового ринку, що сприятиме поглибленню торговельно-економічних відносин між ними.

За експертними оцінками Центру досліджень економічної політики (Великобританія)[3] реалізація угоди забезпечить Європейському Союзу 119 мільярдів євро на рік і 95 мільярдів євро – для США. У цілому, загальний обсяг експорту збільшиться на 6% в ЄС і 8% у США. Ключовою частиною трансатлантичного лібералізації визначено зниження нетарифних бар'єрів, оскільки 80% від загального обсягу потенційних вигод формуються за рахунок скорочення витрат, що пов'язані із бюрократичними процедурами. Реалізація угоди сприятиме також підвищенню рівня економічної активності та зростанню продуктивності праці на ринках праці ЄС і США, через створення нових можливостей роботи як для високо-, так і для низькокваліфікованих робітників. У свою чергу, лібералізація вплине на розмір додаткового наявного доходу середньостатистичних європейської та американської родини, відповідно, 545 та 655 євро. Поширення торгівлі між ЄС та США матиме позитивний вплив на розвиток світової торгівлі та зростання глобального доходу майже на 100 млрд.євро.

Розвиток взаємовідносин між ЄС та США як трансатлантичного партнерства, заснований на загальних базових цінностях (таких як демократія, права людини, верховенство закону, мирне вирішення конфліктів і багатосторонність), і спільна мета, що полягає у формуванні відкритих та інтегрованих економік та забезпеченні сталого розвитку. Спільність базових цінностей та мети фактично визначають підґрунтя безпеки і стабільності в Євро-Атлантичному регіоні.

Подальший розвиток північноамериканської інтеграції нерозривно пов'язаний із необхідністю вирішення регіональних проблем, дія яких посилюється, і розв'язання яких потребує спільних дій з боку всіх країн NAFTA, а саме: забезпечення розвитку та зростання по всіх сферах взаємодії, розвиток конкурентоспроможності регіону, протидія загальним загрозам безпеки регіону. Незважаючи на значне збільшення економічної активності між країнами NAFTA (в першу чергу в сфері торгівлі та інвестицій), залишається значний розрив у рівнях доходів в країнах, що негативно впливає на посилення проблем, які стосуються нелегальної міграції, злочинності, і потребують

виключно спільних цілеспрямованих дій. Існуючі повноваження NAFTA є занадто незначними, щоб вирішувати проблеми, які виникають в розвитку північноамериканського регіону. Для вирішення спільних континентальних проблем (розвитку інфраструктури, міграції, безпеки та ін.) за для більш комплексного та динамічного розвитку Північної Америки існує об'єктивна потреба поглиблення взаємозалежності для всіх країн інтеграційного об'єднання [5].

Створення NAFTA сприяло підвищенню рівня конкурентоспроможності регіону, однак повністю не вирішило всі проблемні питання в сфері визначення правил походження товарів, наявності відмінностей в нормах та правилах, які існують в країнах об'єднання. Торгівля природними ресурсами, в тому числі енергетичними, сільськогосподарськими та продовольчими продуктами залишається далеко не безкоштовною, що впливає на рівень конкурентоспроможності регіону в світовому господарстві. І хоча Північна Америка залишається економічним центром світу, посилення глобальної конкуренції, поява нових гравців на світовому ринку може послабити її міць, якщо не прийняти відповідних дій. Крім того, тривалий спад американської економіки суттєво зменшує привабливість подальшої лібералізації торгівлі.

На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. NAFTA стала першою угодою, яка об'єднала в один інтеграційний блок на рівноправній основі дві високорозвинені держави і країну, що розвивається. Розвиток північноамериканської моделі регіональної інтеграції ґрунтується на домінуванні об'єктивних факторів, пов'язаних з ініціативою бізнес-сектору країн, під впливом якого посилилась міждержавна взаємодія країн, що характеризуються значною асиметричністю розвитку, і яка не передбачає досягнення високого рівня організації наднаціональних установ.

Основними завданнями, які було визначено країнами NAFTA, стали: усунення митних обмежень у взаємній торгівлі; досягнення високого рівня інтеграції ринків товарів, капіталу, технологій і трудових ресурсів; досягнення повної незалежності від зовнішніх постачань енергоресурсів; посилення конкурентоспроможності північноамериканського економічного центру порівняно із західноєвропейським і азіатсько-тихоокеанським центрами.

Подальший розвиток північноамериканської моделі визначатиметься розширеним форматом «зона вільної торгівлі плюс», яка дозволяє перейти до наступних форм інтеграції (без створення системи наднаціональних інститутів), розвиток яких стримується поступовим відходом від трilaterизму до посилення взаємодії за напрямками США-Канада, США-Мексика.

США активно розвивають трансконтинентальну інтеграцію, що охоплює азійсько-тихоокеанський регіон (Транстихоокеанське стратегічне економічне партнерство) та європейський регіон (Трансатлантичне торговельне та інвестиційне партнерство), що розвивається на багатосторонній основі і впливатиме на подальший розвиток світового господарства.

Список використаної літератури

1. Булатова О.В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів: [Монографія]/ О.В.Булатова. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 386 с.
2. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив : аналіт. доп. / І. В. Кли- менко, Ю. М. Харазішвілі, О. М. Шаров, І. В. Ус. – К. : НІСД, 2013. – 104 с.
3. Francois J. Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment An Economic Assessment/Joseph Francois. – Final Project Report (Contract TRADE10/A2/A16). - London: Centre for Economic Policy Research, 2013. – 116p.
4. Global Trends 2025: A Transformed World [Electronic resource]. – Washington US Government Printing Office, 2008. – 99p.

5.Pastor R.A. The North American Idea: A Vision of a Continental Future / Robert A.Pastor. – Oxford University Press, 2011. – 264p.

6.Villarreal M.A. NAFTA at 20: Overview and Trade Effects//M. Angeles Villarreal, Ian F. Fergusson. – Congressional Research Service. – April 28, 2014. – 32p. <https://fas.org/sgp/crs/row/R42965.pdf>

7.<http://rtais.wto.org/> – Regional Trade Agreements Information System. WTO [Official website]

Стаття надійшла до редакції 08.05.2015 р.

O. Bulatova, I. Chentukov

**THE NORTH AMERICAN MODEL OF INTEGRATION DEVELOPMENT:
CONTINENTAL AND TRANSCONTINENTAL DIRECTIONS**

The article dwells on development of the regional economic integration in the modern world. Previous studies have substantiated that the structure of the modern world economy consists of certain space segments (regions) serving as subsystems of the world economy. The most important regions are those of the triad which forms the framework for development of the following prominent models of regional integration.

The article is devoted to research of features of integration processes between NAFTA countries of in the modern world economy. Conceptual development directions are proposed. The thesis analyzes the peculiarities of continental and transcontinental integration models formation. The article analyzes transcontinental integration as a new trend in the development of integration processes in the modern world economy. It examines the potential for its development in the context of North American models of regional integration.

Formation of continental and transcontinental vectors of regional integration in the NAFTA countries implies two aspects: development of regional integration within the association, and establishment of the American continental market as well as development of transcontinental integration .

Continental vector in the development of the North American model of regional integration depends on the development of integration relation between the NAFTA countries and the countries of Latin America which is of strategic importance primarily for the USA whose policy is aimed at maintaining its world leadership. Establishment of the free trade regime within the whole continent will mean that the USA will enjoy more beneficial conditions than other participants of the continental market. Countries of this region have concluded a significant number of integration agreements with the countries of other world regions.

In future, the Free Trade Area between the USA and the EU can become transcontinental in its sense and multilateral in the number of its participants. Those two parties are considered to be the most prominent partners in the world. They have gradually started to develop a dialogue on comprehensive cooperation which should go beyond mere liberalization of trade in goods. It is assumed that free trade regime will also apply to trade in services and investment activities. It is supposed to be aimed at ensuring open markets, harmonization and recognition of relevant technical regulations, norms, rules, and standards. Harmonization of policies towards third countries can also gain increasing importance. Thus, development of integration relations in the North American, Latin American and Caribbean countries set grounds for the development of the American continental and transcontinental model of regional integration. This fully complies with the goal of creating a common American market. The USA is the main actor in achieving this goal.

Key words: regional integration, regionalization, regional trade agreements, NAFTA